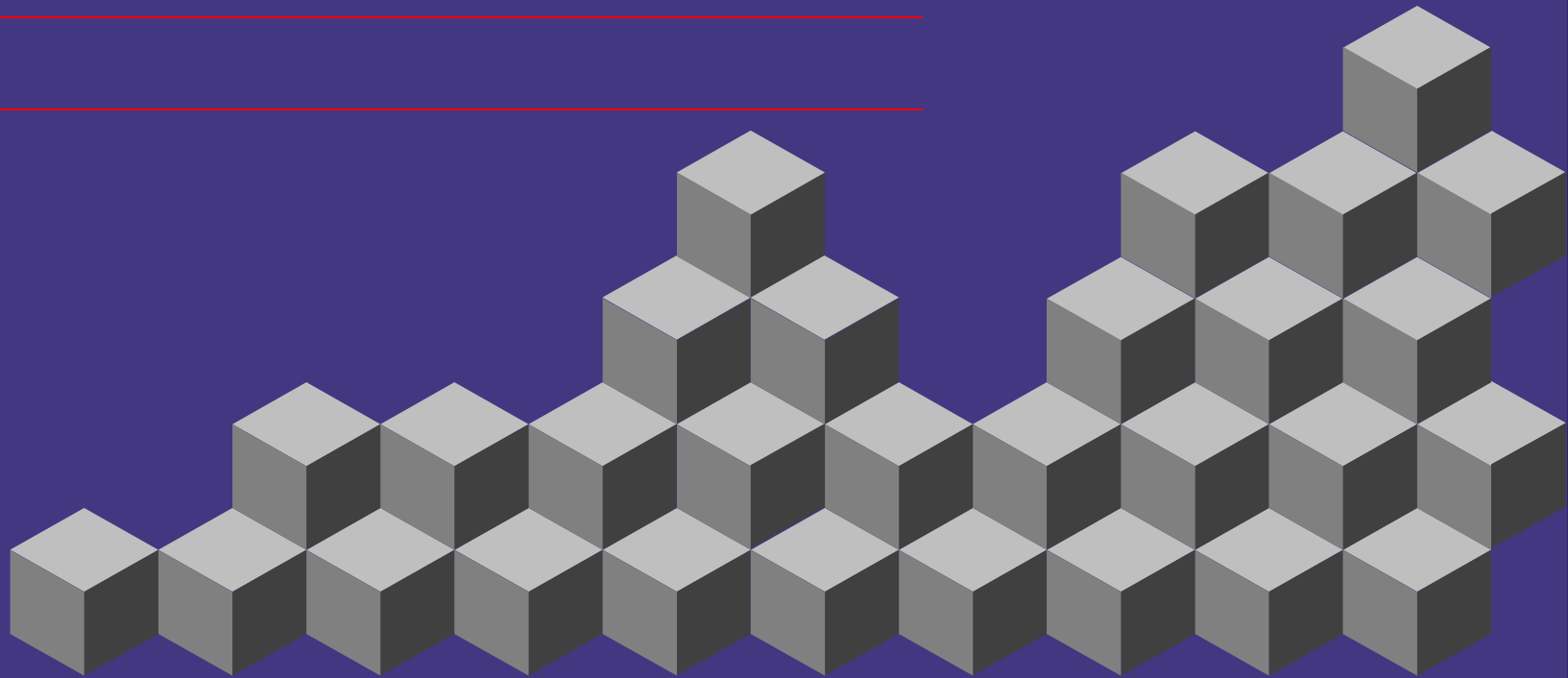

CHƯƠNG 8

HIỆN TƯỢNG TỰ TƯƠNG QUAN (Autocorrelation)

TỰ TƯƠNG QUAN

MỤC TIÊU

1. Hiểu bản chất và hậu quả của tự tương quan
2. Biết cách phát hiện tự tương quan và biện pháp khắc phục

NỘI DUNG

- 1 Bản chất hiện tượng hiện tượng tự tương quan
- 2 Hậu quả
- 3 Cách phát hiện tự tương quan
- 4 Cách khắc phục tự tương quan

8.1 Bản chất

1. Tự tương quan là gì ?

Trong mô hình hồi qui tuyến tính cổ điển, giả định rằng không có tương quan giữa các sai số ngẫu nhiên u_i , nghĩa là:

$$\text{cov}(u_i, u_j) = 0 \quad (i \neq j)$$

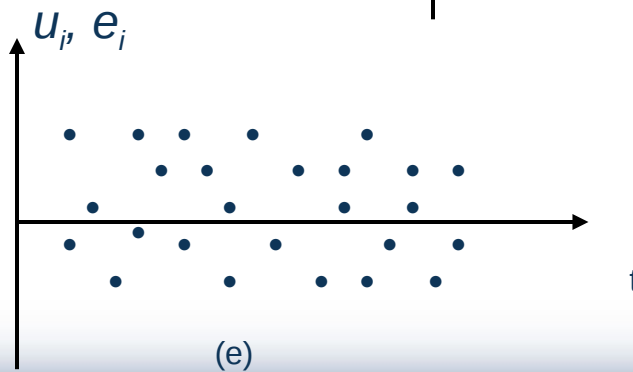
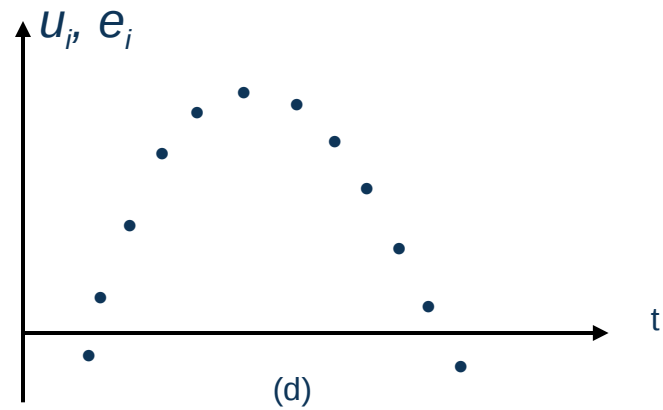
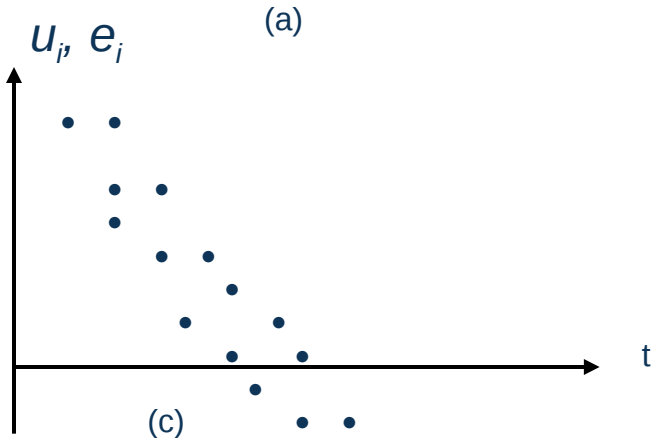
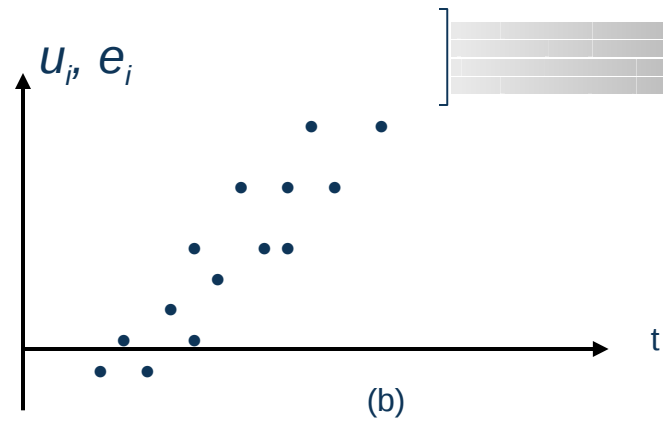
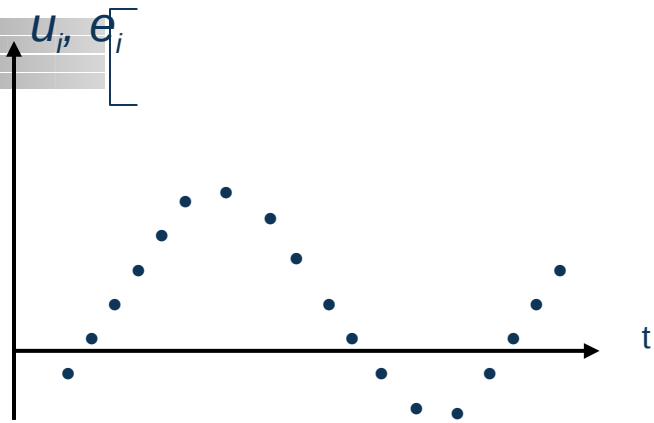
Tuy nhiên trong thực tế có thể xảy ra hiện tượng mà sai số của các quan sát lại phụ thuộc nhau, nghĩa là:

$$\text{cov}(u_i, u_j) \neq 0 \quad (i \neq j)$$

Khi đó xảy ra hiện tượng tự tương quan.

8.1 Bản chất

- ❖ Sự tương quan xảy ra đối với những quan sát theo không gian gọi là “**tự tương quan không gian**”.
- ❖ Sự tương quan xảy ra đối với những quan sát theo chuỗi thời gian gọi là “**tự tương quan thời gian**”.

Hình 8.1 Một số dạng biến thiên của nhiễu theo thời gian

Nguyên nhân

Nguyên nhân khách quan:

- ❖ Quán tính: các chuỗi thời gian mang tính chu kỳ, VD: các chuỗi số liệu thời gian về GDP, chỉ số giá, sản lượng, tỷ lệ thất nghiệp...
- ❖ Hiện tượng mạng nhện: phản ứng của cung của nông sản đối với giá thường có một khoảng trễ về thời gian:

$$Q_{St} = \beta_1 + \beta_2 P_{t-1} + u_t$$

- ❖ Độ trễ: tiêu dùng ở thời kỳ hiện tại phụ thuộc vào thu nhập và chi tiêu tiêu dùng ở thời kỳ trước đó: $C_t = \beta_1 + \beta_2 I_t + \beta_3 C_{t-1} + u_t$

Nguyên nhân

Nguyên nhân chủ quan

- ❖ Hiệu chỉnh số liệu: do việc “làm trơn” số liệu → loại bỏ những quan sát “gai góc”.
- ❖ Sai lệch do lập mô hình: bỏ sót biến, dạng hàm sai.
- ❖ Phép nội suy và ngoại suy số liệu

8.2 Hậu quả của tự tương quan

Áp dụng OLS thì sẽ có các hậu quả:

- ❖ Các ước lượng không chệch nhưng không hiệu quả (vì phương sai không nhỏ nhất)
- ❖ Phương sai của các ước lượng là các ước lượng chệch, vì vậy các kiểm định t và F không còn hiệu quả.

8.2 Hậu quả của tự tương quan

- ❖ $\hat{\sigma}^2$ là ước lượng chệch của σ^2
- ❖ R^2 của mẫu là ước lượng chệch (dưới) của R^2 tổng thể
- ❖ Các dự báo về Y không chính xác

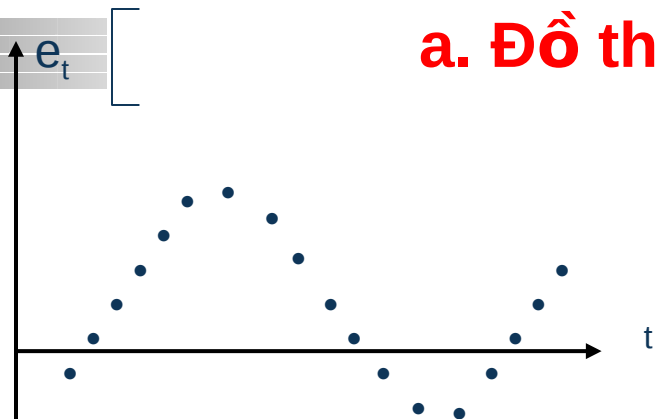
8.3 Cách phát hiện tự tương quan

a. Đồ thị

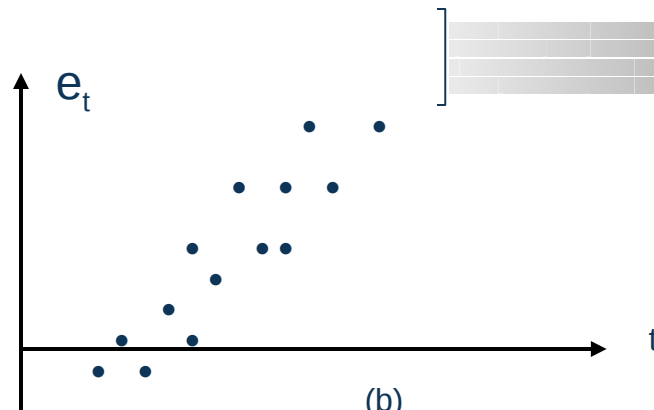
Chạy OLS cho mô hình gốc và thu thập e_t .

Vẽ đường e_t theo thời gian. Hình ảnh của e_t có thể cung cấp những gợi ý về sự tự tương quan.

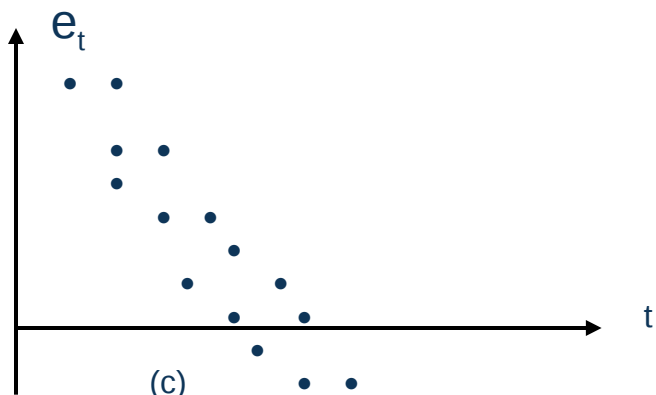
a. Đồ thị

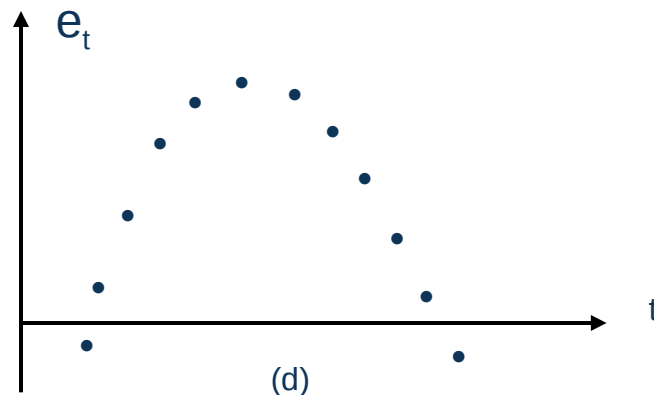
(a)

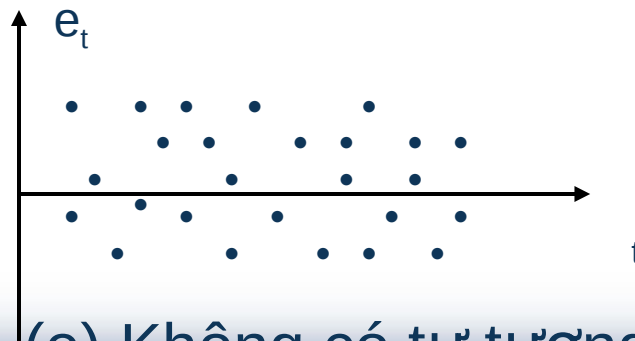
(b)

(c)

(d)

(e) Không có tự tương quan

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

Thống kê d của Durbin – Watson

$$d = \frac{\sum (e_i - e_{i-1})^2}{\sum e_i^2}$$

Khi n đủ lớn thì $d \approx 2(1-\rho)$ với $\rho = \frac{\sum e_i e_{i-1}}{\sum e_i^2}$

do $-1 \leq \rho \leq 1$, nên $0 \leq d \leq 4$:

$\rho = -1 \Rightarrow d = 4$: tự tương quan hoàn hảo âm

$\rho = 0 \Rightarrow d = 2$: không có tự tương quan

$\rho = 1 \Rightarrow d = 0$: tự tương quan hoàn hảo dương

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

Bảng thống kê Durbin cho giá trị tới hạn d_U và d_L dựa vào 3 tham số:

α : mức ý nghĩa

k' : số biến độc lập của mô hình

n : số quan sát

Có tự tương quan dương	Không quyết định được	Không có tự tương quan bậc nhất	Không quyết định được	Có tự tương quan âm		
0	d_L	d_U	2	$4-d_U$	$4-d_L$	4

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

Các bước thực hiện kiểm định d của Durbin – Watson:

1. Chạy mô hình OLS và thu thập phần sai số e_t .
2. Tính d theo công thức trên.
3. Với cỡ mẫu n và số biến giải thích k , tìm giá trị tra bảng d_L và d_U .
4. Dựa vào các quy tắc kiểm định trên để ra kết luận.

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

Nếu d thuộc vùng chưa quyết định, sử dụng quy tắc kiểm định cải biên:

$$1. H_0: \rho = 0; H_1: \rho > 0$$

Nếu $d < d_U$: bác bỏ H_0 và chấp nhận H_1 (với mức ý nghĩa α), nghĩa là có tự tương quan dương.

Có tự tương quan dương

Không có tự tương quan dương

d_U

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

2. $H_0: \rho = 0; H_1: \rho < 0$

Nếu $d > 4 - d_U$: bác bỏ H_0 và chấp nhận H_1
(với mức ý nghĩa α), nghĩa là có tự tương quan âm.

Không có tự tương quan âm

Có tự tương quan âm

$4 - d_U$

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

3. $H_0: \rho = 0$; $H_1: \rho \neq 0$

Nếu $d < d_U$ hoặc $d > 4 - d_U$: bác bỏ H_0 và chấp nhận H_1 (với mức ý nghĩa 2α), nghĩa là có tự tương quan (âm hoặc dương).

Có tự tương quan dương	Không có tự tương quan	Có tự tương quan âm
d_U	$4 - d_U$	

b. Dùng kiểm định d của Durbin – Watson

➤ Lưu ý khi áp dụng kiểm định d:

1. Mô hình hồi quy phải có hệ số chặn.
2. Các sai số ngẫu nhiên có tương quan bậc nhất:

$$u_t = \rho u_{t-1} + e_t$$

1. Mô hình hồi quy không có chứa biến trễ Y_{t-1} .
2. Không có quan sát bị thiếu (missing).

c. Dùng kiểm định Breusch – Godfrey (BG)

Xét mô hình:

$$Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_t + u_t \quad (8.1)$$

$$u_t = \rho_1 u_{t-1} + \rho_2 u_{t-2} + \dots + \rho_p u_{t-p} + v_t$$

Kiểm định giả thiết

$H_0: \rho_1 = \rho_2 = \dots = \rho_p = 0$, có nghĩa là không tồn tại tự tương quan ở bất kỳ bậc nào trong số từ bậc 1 đến bậc p .

c. Dùng kiểm định Breusch – Godfrey (BG)

Bước 1: Ước lượng (8.1) bằng OLS, tìm phần dư e_t

Bước 2: Dùng OLS để ước lượng mô hình

$$e_t = \beta_1 + \beta_2 X_t + \rho_1 e_{t-1} + \rho_2 e_{t-2} + \dots + \rho_p e_{t-p} + \varepsilon_t$$

từ đây thu được R^2 .

Bước 3: với n đủ lớn, $(n-p)R^2$ có phân phối xấp xỉ $\chi^2(p)$ với p là bậc tương quan.

- Nếu $(n-p)R^2 > \chi^2_\alpha(p)$: Bác bỏ H_0 , nghĩa là có tự tương quan ít nhất ở một bậc nào đó.

- Nếu $(n-p)R^2 \leq \chi^2_\alpha(p)$: Chấp nhận H_0 , nghĩa là không có tự tương quan.

c. Dùng kiểm định Breusch – Godfrey (BG)

Kiểm định BG có đặc điểm:

- Áp dụng cho mẫu có kích thước lớn
- Áp dụng cho mô hình có biến độc lập có dạng Y_{t-1} , Y_{t-2} ..
- Kiểm định được bậc tương quan bất kỳ

8.4 Khắc phục

Các bước tiến hành

- 1) Ước lượng giá trị ρ
- 2) Dùng giá trị ρ vừa được ước lượng để chuyển đổi mô hình hồi quy

8.4 Khắc phục

1. Trường hợp đã biết cấu trúc của tự tương quan: Phương pháp GLS:

- ❖ u_t tự hồi quy bậc p , AR(p)

$$u_t = \rho_1 u_{t-1} + \rho_2 u_{t-2} + \dots + \rho_p u_{t-p} + v_t$$

với ρ : hệ số tự tương quan; $|\rho| < 1$

- ❖ Giả sử u_t tự hồi quy bậc nhất AR(1)

$$u_t = \rho u_{t-1} + e_t \quad (*)$$

e_t : sai số ngẫu nhiên (nhiều trắng), thỏa mãn những giả định của OLS:

$$E(e_t) = 0; \quad \text{Var}(e_t) = \sigma_\varepsilon^2; \quad \text{Cov}(e_t, e_{t+s}) = 0$$

8.4 Khắc phục

Xét mô hình hai biến:

$$y_t = \alpha_1 + \beta_1 x_t + u_t \quad (8.2)$$

Nếu (8.2) đúng với t thì cũng đúng với $t - 1$

$$y_{t-1} = \alpha_1 + \beta_1 x_{t-1} + u_{t-1} \quad (8.3)$$

Nhân hai vế của (8.3) với ρ

$$\rho y_{t-1} = \rho \alpha_1 + \rho \beta_1 x_{t-1} + \rho u_{t-1} \quad (8.4)$$

Trừ (8.2) cho (8.4)

$$\begin{aligned} y_t - \rho y_{t-1} &= \alpha_1(1 - \rho) + \beta_1 (x_t - \rho x_{t-1}) + (u_t - \rho u_{t-1}) \\ &= \alpha_1(1 - \rho) + \beta_1 (x_t - \rho x_{t-1}) + e_t \end{aligned} \quad (8.5)$$

8.4 Khắc phục

(8.5) gọi là phương trình sai phân tổng quát

Đặt: $\alpha_1^* = \alpha_1 (1 - \rho)$

$$\beta_1^* = \beta_1$$

$$y_t^* = y_t - \rho y_{t-1}$$

$$x_t^* = x_t - \rho x_{t-1}$$

Khi đó (8.5) thành

$$y_t^* = \alpha_1^* + \beta_1^* x_t^* + e_t \quad (8.5^*)$$

8.4 Khắc phục

Vì e_t thoả mãn các giả định của phương pháp OLS nên các ước lượng tìm được là BLUE

- ❖ Phương trình hồi qui 8.5* được gọi là phương trình sai phân tổng quát (Generalized Least Square – GLS).
- ❖ Để tránh mất mát một quan sát, quan sát đầu của y và x được biến đổi như sau:

$$y_1^* = y_1 \sqrt{1 - \rho}$$

$$x_1^* = x_1 \sqrt{1 - \rho}$$

2. Trường hợp ρ chưa biết

2.1 Phương pháp sai phân cấp 1

❖ Nếu $\rho = 1$, thay vào phương trình sai phân tổng quát (8.5)

$$\begin{aligned}y_t - y_{t-1} &= \beta_1(x_t - x_{t-1}) + (u_t - u_{t-1}) \\ &= \beta_1(x_t - x_{t-1}) + e_t\end{aligned}$$

Hay:
$$\Delta y_t = \beta_1 \Delta x_t + e_t \quad (8.6)$$

(8.6) phương trình sai phân cấp 1

Δ toán tử sai phân cấp 1

Sử dụng mô hình hồi qui qua gốc tọa độ để ước lượng hồi qui (8.6)

2.1 Phương pháp sai phân cấp 1

Giả sử mô hình ban đầu

$$y_t = \alpha_1 + \beta_1 x_t + \beta_2 t + u_t \quad (8.7)$$

Trong đó

t biến xu thế

u_t theo mô hình tự hồi qui bậc nhất

Thực hiện phép biến đổi sai phân cấp 1 đối với (8.7)

$$\Delta y_t = \beta_1 \Delta x_t + \beta_2 + e_t$$

trong đó: $\Delta y_t = y_t - y_{t-1}$

$$\Delta x_t = x_t - x_{t-1}$$

2.1 Phương pháp sai phân cấp 1

❖ Nếu $\rho = -1$, thay vào phương trình sai phân tổng quát (8.5)

$$y_t + y_{t-1} = 2\alpha_1 + \beta_1(x_t + x_{t-1}) + e_t$$

Hay:

$$\frac{y_t + y_{t-1}}{2} = \alpha_1 + \beta_1 \frac{x_t + x_{t-1}}{2} + \frac{e_t}{2} \quad (*)$$

Mô hình * gọi là mô hình hồi qui trung bình trượt.

2.2 Ước lượng ρ dựa trên thống kê d-Durbin-Watson

$$d \approx 2(1 - \hat{\rho}) \text{ hay } \hat{\rho} \approx 1 - \frac{d}{2}$$

Đối với các mẫu nhỏ có thể sử dụng thống kê d cải biên của Theil – Nagar.

$$\hat{\rho} = \frac{n^2(1 - d/2) + k^2}{n^2 - k^2}$$

Dùng giá trị ρ vừa được ước lượng để chuyển đổi số liệu như mô hình 8.5

2.3 Thủ tục lặp Cochran – Orcutt để ước lượng ρ

Giả sử có mô hình hai biến

$$y_t = \alpha_1 + \beta_1 x_t + u_t \quad (8.8)$$

Mô hình u_t tự tương quan bậc nhất AR(1)

$$u_t = \rho u_{t-1} + e_t \quad (8.9)$$

Các bước ước lượng ρ

Bước 1: Ước lượng mô hình (8.8) bằng phương pháp OLS và thu được các phần dư e_t .

2.3 Thủ tục lặp Cochran – Orcutt để ước lượng ρ

Bước 2: Sử dụng các phần dư để ước lượng hồi qui:

$$e_t = \hat{\rho}e_{t-1} + v_t \quad (8.10)$$

Do e_t là ước lượng vững của u_t thực nên ước lượng ρ có thể thay cho ρ thực.

Bước 3: Sử dụng $\hat{\rho}$ thu được từ (8.10) để ước lượng phương trình sai phân tổng quát (8.5)

$$Y_t - \hat{\rho}Y_{t-1} = \alpha_1(1 - \hat{\rho}) + \beta_1(X_t - \hat{\rho}X_{t-1}) + (u_t - \hat{\rho}u_{t-1})$$

$$\text{Hay } y_t^* = \alpha_1^* + \beta_1^* x_t^* + v_t \quad (8.11)$$

2.3 Thủ tục lặp Cochran – Orcutt để ước lượng ρ

Bước 4: Vì chưa biết $\hat{\rho}$ thu được từ (8.10) có phải là ước lượng tốt nhất của ρ hay không nên thế giá trị ước lượng của α_1^* và β_1^* từ (8.11) vào hồi qui gốc (8.8) và được các phần dư mới e_t^* :

$$e_t^* = y_t - (\alpha_1^* + \beta_1^* x_t) \quad (8.12)$$

Ước lượng phương trình hồi qui tương tự với (8.10)

$$e_t^* = \hat{\rho} e_{t-1}^* + w_t \quad (8.13)$$

(8.13) là ước lượng vòng 2 của ρ .

Thủ tục này tiếp tục cho đến khi các ước lượng kế tiếp nhau của ρ khác nhau một lượng rất nhỏ, chẳng hạn nhỏ hơn 0,05 hoặc 0,005.

2.4 Phương pháp Durbin – Watson 2 bước để ước lượng ρ

Viết lại phương trình sai phân tổng quát

$$y_t = \alpha_1(1 - \rho) + \beta_1 x_t - \rho\beta_1 x_{t-1} + \rho y_{t-1} + e_t$$

(8.14)

Thủ tục Durbin – Watson 2 bước để ước lượng ρ :

Bước 1:

1. Hồi qui (8.14) y_t theo x_t , x_{t-1} và y_{t-1}

2. Xem giá trị ước lượng hệ số hồi qui của y_{t-1} ($= \hat{\rho}$) là ước lượng của ρ

2.4 Phương pháp Durbin – Watson 2 bước để ước lượng ρ

Bước 2: Sau khi thu được $\hat{\rho}$, thay

$$y_t^* = y_t - \hat{\rho} \cdot y_{t-1}; x_t^* = x_t - \hat{\rho} \cdot x_{t-1}$$

và ước lượng hồi qui (8.5*) với các biến đã được biến đổi như trên.